

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

แนวคิดการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของประเทศไทยในทศวรรษที่ผ่านมา ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงและสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น ขึ้นอยู่กับพัฒนาการและความเข้มแข็งของประชาสังคมในชุมชนเป็นสำคัญ ในชุมชนภาคใต้มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านกันเองเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น การก่อตัวของกลุ่มชาวบ้านนี้เป็นไปตามวิถีของชุมชนซึ่งมีพัฒนาการที่แตกต่างกันตามลักษณะปัญหาของชุมชน ซึ่งมีทั้งปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาการเกษตร ปัญหาการประมง ปัญหาป่าต้นน้ำ ปัญหาป่าชายเลน ปัญหาพื้นที่ลุ่มน้ำ และปัญหาสิ่งแวดล้อม

จากเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของกลุ่มชุมชนในพื้นที่บริเวณเทือกเขาบรรทัดในเขต 4 จังหวัดคือ ตรัง พัทลุง สงขลา และสตูล พบว่า กลุ่มชาวบ้านในชุมชนบริเวณเทือกเขาบรรทัด ส่วนใหญ่ประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ป่าถูกทำลายไปอย่างมาก บางส่วนถูกเปลี่ยนให้เป็นพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยวและบางพื้นที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ตามโครงการพัฒนาของภาครัฐ นอกจากนี้ยังเผชิญกับปัญหาการใช้อำนาจทางกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม เอื้อประโยชน์ต่อผู้มีอำนาจและพวกพ้องโดยละเลยสิทธิของความเป็นประชาคมในชุมชน ดังนั้นจึงเกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านทั้งที่ที่ตระหนักถึงผลกระทบของการทำลายทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อระบบนิเวศของชุมชน และชาวบ้านที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ทั้งนี้ก็เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญที่หล่อเลี้ยงชุมชนและเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น

กลุ่มชุมชนส่วนใหญ่มีโครงสร้างการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการ มีประธานและกรรมการฝ่ายต่างๆ เช่น ฝ่ายเศรษฐกิจ ฝ่ายลาดตระเวน ฝ่ายประชาสัมพันธ์และสร้างจิตสำนึก และฝ่ายฟื้นฟูป่า เป็นต้น โดยพยายามจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อกระตุ้นจิตสำนึกและสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาและดูแลทรัพยากรในชุมชน มีหลายกลุ่มที่มีกิจกรรมต่อเนื่องจนเป็นที่ยอมรับในชุมชน และมีการประสานงานกับกลุ่มอื่นๆ ในลักษณะเครือข่าย ได้แก่ กลุ่มบ้านควนไม้ดำ จ.ตรัง กลุ่มป่าชุมชนเขาหัวช้าง จ.พัทลุง เครือข่ายอนุรักษ์พื้นที่ต้นน้ำตำบลเขาพระ จ.สงขลา และ เครือข่ายป่าชุมชนตำบลทุ่งนุ้ย จ.สตูล

อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานให้สัมฤทธิ์ผลตามเจตนารมณ์ของกลุ่มชุมชนในพื้นที่เทือกเขาบรรทัดเป็นเรื่องค่อนข้างยากที่กลุ่มภาคประชาชนจะดำเนินงานได้โดยลำพังเนื่องจากมีหลายปัจจัยเชิงโครงสร้างที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน นับตั้งแต่กลไกทางกฎหมาย เศรษฐกิจ และสังคม ที่สนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มชาวบ้าน ความต่อเนื่องของการเสริมสร้างประชาสังคมของภาครัฐ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเอง ดังสรุปได้จากปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มชุมชน เช่น ขาดความร่วมมือจากองค์กรท้องถิ่นอย่างจริงจัง ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอย่างต่อเนื่อง ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงาน ขาดฝ่ายสนับสนุนข้อมูลและความรู้วิชาการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเองยังมีค่อนข้างน้อย

แม้หลายกลุ่มตระหนักถึงความสำคัญของการทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่าย แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของความเข้มแข็งของชุมชนและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน พบว่า กรณีของการจัดตั้งเครือข่ายป่าต้นน้ำเทือกเขาบรรทัดนั้น ยังเป็นระยะก่อตัวของแนวคิดที่จะผนึกกำลังร่วมกันในการดำเนินงาน แต่ยังไม่

สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นเครือข่ายที่แท้จริงได้ เนื่องจากตัวแทนกลุ่มชุมชนยังขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกันในการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย ต่างเกรงว่าจะเกิดความซ้ำซ้อนของเครือข่ายใหม่และกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ก่อน จึงมีความระมัดระวังเป็นอย่างสูงในการกำหนดบทบาทของตัวแทน นอกจากนี้ยังไม่มี ความชัดเจนในรูปแบบและกรอบความร่วมมือของกลุ่มเครือข่าย จึงยังไม่สามารถกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนของกลุ่มเครือข่ายได้ อีกทั้งยังขาดแคลนแหล่งทุนที่ช่วยสนับสนุนการประสานงานและการจัดกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย

ดังนั้นจึงมีประเด็นที่ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาประชาสังคมในชุมชนภาคใต้ ได้แก่

- 1) ปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมภาคใต้
- 2) รูปแบบและกรอบความร่วมมือของกลุ่มชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และ
- 3) กลไกการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการเพิ่มศักยภาพและสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มชุมชน และเป็นแนวทางในการบริหารความร่วมมือระหว่างกลุ่มชุมชนในภูมิภาคและสร้างเครือข่ายที่มีเอกภาพต่อไป